YUNUS EMRE'NİN HAYATI

DOĞUKAN GAKÇI
8/A
182

Yunus Emre, Bâbâîler isyanının patlak verdiği ve Anadolu Selçuklu Devleti'nin Kösedağ Savaşı'nda Moğollara mağlup olarak çöküş dönemine girdiği Anadolu tarihinin en karışık dönemlerinden birinde dünyaya gelmiştir. Adnan Erzi tarafından Beyazıt Devlet Kütüphanesi'nde bulunan ve Yunus Emre'nin vefat tarihini 1320 olarak veren ve vefat tarihinde 82 yaşında olduğunu gösteren 7912numaralı yazmaya göre doğum tarihi 1238 olarak kabul edilmektedir. Yunus Emre'nin doğum yeri hakkındaki rivayetlere dayanan görüşler tutarsızdır. Ancak onun Batı Anadolu'da Sakarya nehri çevresinde bir yerde doğmuş olabileceği ihtimali yüksektir. Yûnus Emre şiirlerinde adının "Yunus" olduğunu söyler. Şiirlerinde isminin önüne "Âşık, Bîçâre, Koca, Tapduklu, Miskin, Derviş" gibi sıfatlar da getirmektedir. Âşık manasına gelen "Emre" lakabıysa on bir şiirinde geçer.

Yunus Emre’nin hayatı hakkında değişik rivayetler, söylentiler mevcuttur. En çok yazılan ve dile getirilen, Yunus’un Tapduk Emre’nin dergahına girip olgunluğa erişmesidir. Yunus Emre, Hacı Bektaş-ı Veli Dergâhında,bulunduysa da manevi yükselişini Hacı Bektaş-ı Velî'nin kendisini yolladığı Taptuk Emre Dergâhı'nda yaşamıştır ve dergâha çok hizmetler etmiştir.Yunus Emre, Bektaşî geleneğinde ümmî kabul edilmekteyken Halvetî geleneğine göre alim bir müftüdür.

Eski kaynaklarda da Yûnus Emre'nin ümmîliğinden söz edilmektedir. Âşık Çelebi, Yûnus'un medresede başarılı olamayıp Tanrı mektebi'nde ders okuduğunu ifade eder. Ancak Medrese öğrenimi görüp görmediği, icâzet alıp almadığı hususu açık değilse de Yûnus iyi bir tahsil görmüştür. O devrin ilmî ve felsefî sistemlerine Yûnus'un divanında yer yer beliğ işaretler vardır. Bu nedenle Yûnus'un ümmîliği hakkındaki gelenek tarihî bir hakikatı yansıtmaz. Onun şiirlerinde kafiye zoruyla giren Farsça ve Arapça kelimelere, tasavvufi kelimelere ve bilginin getirdiği söz ve terkiblere pek sık rastlanır. Mevlana'nın tesiriyle Divan-ı Kebir'den ve İran'ın en büyük şairi Sadi'den tercüme yapacak kadar Farsça bilmekteydi. Yunus, Kur'an'ı anlayacak kadar Arapçaya da vâkıftı.

Kur'an ve hadis kültürünü iyi bildiği anlaşılan Yunus, peygamberler tarihini de çok iyi bilmektedir. Yunus, Hind-İran, Yunan-Roma mitolojisinden Kuran-ı Kerim'deki peygamberlerin kıssalarından, hususiyetlerinden, Leyla ile Mecnun, Ferhad ile Şirin gibi klasik edebiyata geçmiş aşıklardan bahsetmesi onun tüm bunlara vâkıf olduğunu göstermektedir.

Yunus'un yaşadığı yıllar, Anadolu Türklüğü'nün Moğol akın ve yağmalarıyla, iç kavga ve çekişmelerle, siyasî otorite zayıflığıyla, dahası kıtlık ve kuraklıklarla perişan olduğu yıllardır. 13. yüzyılın ikinci yarısı, sadece siyasi çekişmelerin değil, çeşitli mezhep ve inançların, batınî ve mutezile görüşlerin de yoğun bir şekilde yayılmaya başladığı bir zamandır. Böyle bir ortamda, Hacı Bektaş-ı Velî, Ahî Evrân gibi ilim ve irfan önderleriyle birlikte Yûnus Emre, Allah sevgisini,aşk ve güzel ahlâkla ilgili düşüncelerini, İslam tasavvufunu işleyerek yüceltmiştir. Yûnus, bazı şiirlerinde, ilden ile yürüyüp dost sorduğunu, Urum'da, Şam'da kendisi gibi bir garip bulamadığını, âşık olup gurbet ilinde mecnûn gibi

gezdiğini; Kayseri, Tebriz, Sivas, Maraş, Bağdat, Nahcivan, Şiraz şehirlerini ve bütün Yukarı illeri (Azerbaycan'ı) dolaştıktan sonra Rum'da, yani Anadolu'da bir müddet kışlayıp baharda sılaya döndüğünü söylemektedir. Yûnus'un seyahatlerinin sebepleri, bunların ne şekilde gerçekleştiği tam olarak bilinmese de tarikatlar döneminde seyahat sûfîlerin hayatında nefis terbiyesinin önemli bir unsuruydu.

Bir halk rivayetine göre Yunus 3000 şiir söylemiş, daha sonra Molla Kasım adlı bir zâhid bunları şeriata aykırı bularak 1000 tanesini yakmış, 1000 tanesini suya atmış, kalan 1000 şiiri okurken, “Derviş Yûnus bu sözü eğri büğrü söyleme/Seni sîgaya çeken bir Molla Kasım gelir” beytine rastlayınca pişman olup tövbe etmiş ve Yûnus’un velîliğine inanmıştır. Bu inanışa göre yakılan şiirler gökte melekler, suya atılanlar balıklar, kalan şiirler de insanlar tarafından okunmaktadır. Yûnus Emre'nin 417 şiirinden 138’i aruz, diğerleri hece vezniyle yazılmıştır. Yunus Emre şiirlerinin ilk kez ne zaman yazıya geçirildiği ve bir divan haline getirildiği bilinmemektedir. Yunus Emre divanına ait eldeki yazmaların en erkeni olan Bursa nüshası 15. yüzyılın ikinci yarısına, Fatih nüshası tahminen 15. yüzyıla, Nuruosmaniye nüshası ise 1540 yılına aittir. Yûnus’un şiirleri semâi ve gazel tarzında kaleme alınmıştır.

İlâhi, nefes veya nutuk başlıkları altında kaydedilen şiirleri farklı birer edebî tür değildir. İlâhi, nefes ve nutuk, mutasavvıf şairlerin hak ve hakikatten söyledikleri kelâmlardır. Varlıkların her zerresinde Tanrı'yı arayışını coşkun bir şekilde dile getirmiştir. Yunus bu duygu ve bilgiyle olgunlaşıp derinleşen, bazen coşkun bazense rind ve her haliyle cana yakın görünümde bir derviştir. Yunus, düşünüş ve inanışlarını büyük bir sadelik ve kolaylıkla şiirleştirmeye muvaffak olmuştur. İslami taassubun, üzerinde durmaktan çekindiği birçok mesele ile "cennet, cehennem, sırat" ve benzeri gibi kavramlar, onun en zeki ve en hür düşüncelerine mevzu olmuştur. Derviş geçinenleri ve devlet adamlarını en acımasız şekilde yermiştir. Şiirlerini, önceleri sehl-i mümteni denilen her dilin söyleyemeyeceği bir açıklık ve kolaylıkla terennüm edilmiştir. Yunus Emre'nin Divanı dışında bir de "Risâletü'n Nushiyye" adlı mesnevi türünde kaleme alınmış bir eseri daha vardır.

Yûnus Emre şiirlerinde kendisini “şairler kocası”, “bir âşık koca” diye niteleyerek uzun bir ömür sürdüğünü îmâ eder. Yûnus’un vefat tarihi ve kabriyle ilgili bilgiler de uzun yıllar tartışma konusu olmuştur. Beyazıt Devlet Kütüphanesi’ndeki belgeye göre vefat tarihi 1320 kabul edilmektedir. Sultan II. Murad devrinde Osmanlılara esir düşen György adlı bir Macar tarafından yazılan “Tractatus” adlı eserde Yunus’a ait iki ilâhi kaydedilmiştir. Bu akıncı ocaklarında ve zâviyelerde besteli Yunus ilâhilerinin okunduğunu göstermektedir. Yunus Emre üzerine yayın ve incelemeler ulusal uyanışın da başlangıç dönemi olan 19. yüzyılın sonları ile 20. yüzyılın başlarına rastlamaktadır.

Divan-ı Aşık Yunus Emre adı altında Yunus şiirlerinin topluca, basılı olarak sunuluşu 1885, 1902, 1909 yıllarındadır. Osmanlı İmparatorluğunun son döneminde Yunus Emre üzerine ilk yayınlar II. Meşrutiyet dönemindedir. 1918'de Fuad Köprülü'nün ünlü eseri Türk Edebiyatında İlk Mutasavvıflar, 1911 yılında Fuad Köprülü Türk Yurdu dergisinde, 1913 yılında Rıza Tevfik Büyük Duygu dergisinde Yunus Emre ile ilgili kaleme aldıkları yazıların bir sonucu olacaktı. Tanınmış Rus şarkiyatçısı Vladimir Gordlevskiy tarafından yazılan makalelerde, 1920'li yıllarda Türkiye'de çok sayıda insanın, Yunus Emre'nin sadece adını değil, aynı zamanda onun şiirlerini de bildiğini, özellikle, tarikatlara bağlı olan dervişlerin, Yunus Emre şiirlerini ezberden okuduğunu belirtmiştir. Cumhuriyet devrinde Burhan Toprak ve Abdülbaki Gölpınarlı'nın derleyip yayınladığı Yunus Emre divanları yayınlandı.

Onun şiirleri, hem içeriği hem biçimi hem de dili itibarıyla musiki ile bütünleşecek özellikteydi. Yunus Emre'nin şiirleri güfte olarak hemen besteleriyle buluştu. Bir ermiş olarak kabul edilip sevilen Yunus Emre'nin ilahilerinin yer aldığı risaleler, kutsal kabul edildi. Yunus kitapları da tıpkı kutsal kitap gibi deri, kumaş gibi mahfazalar içinde korundu. Söz olarak ses olarak nesilden nesile aktarıldı. Kandiller, bayramlar, Cuma geceleri, ramazanlar, teravihler, ölümler, doğumlarda bu ilahiler söylendi. Yahya Kemal'in bir yazısında da belirttiği gibi çocuklar okula başlarken yapılan âmin alaylarında ilk onun ilahilerini duydular.

Tarikat ayinlerinde onun ilahileri okundu. Hiçbir tarikat onu kabullenmekte ve benimsemekte bir sıkıntı çekmedi. Halvetî, Nakflî, Kadirî, Rufaî tarikatlarının yanı sıra Alevî erkanlarında, Bektaşî meydanlarında yine o vardı. Onun ilahileriyle Türk musîkisi önemli eserler kazandı. Yunus Emre şiirlerinin bestelenmesi sadece dinî musiki ile sınırlı kalmadı. Bu şiirlerin Türk Halk Müziği, Türk Sanat Müziği, pop ve rock tarzında bile besteleri yapıldı. Hatta Yunus Emre ilk Türk Oratoryosunun da konusu oldu. Ahmet Adnan Saygun tarafından 1942'de, "Yunus Emre Oratoryosu" bestelendi ve geniş bir ilgiye mazhar oldu. Ayla Algan 1969 yılında Yunus'un şiirlerinden oluşan "Bana Seni gerek seni" plağını çıkardı. Zekai Dede'den Sadettin Kaynak'a; Muzaffer Ozak'tan Ahmet Hatipoğlu'na Abdullah Dede'den Fehmi Tokay'a, Cüneyd Kosal'dan Selahattin İçli'ye Hacı Faik Bey'den Bekir Sıdkı Sezgin'e, Rifat Bey'den Etem Üngör'e kadar onlarca bestekâr onun şiirlerini besteledi.

En eski kaynaklar Yûnus Emre'nin mezarının Sivrihisar yakınlarındaki Sarıköy'de olduğu belirtmektir. Sarıköy'deki mezar Ankara-Eskişehir demir yolu hattının yapılması esnasında 6 Mayıs 1946 tarihinde açılmış, kabirdeki bakiyeler geçici mezara nakledilmiştir. Kafatası üzerinde yapılan incelemeler sonucu iskeletin 6 asırdan önceye ve 80 yaşında ölmüş bir adama ait bulunduğunu söylenmiştir. Mezar geniş bir bahçe içine alınmış, medhal kapısına Yunus Emre'nin bir mısrasındaki *sevelim sevilelim sözü* merkatın altındaki çeşmeye ise *Hakdan inen şerbeti içtik elhamdülillah* mısrası işlenmiş 1970'te yeni yapılan bir anıtmezara taşınırken kemiklerinin konduğu tabutta 20 binden fazla bir halk kitlesi tarafından kucaklanarak yeni merkatine götürülmüştür.

Fuad Köprülü, Abdülbaki Gölpınarlı ve Faruk K. Timurtaş da Yûnus'un mezarının burada yer aldığını kabul ederler. Ancak Yunus Emre'nin mezarı olduğu iddia edilen pek çok mezar ve türbe vardır. Gezgin Evliya Çelebi'nin seyahatnamesinde Karaman ile ilgili olarak "Kirişçi Baba Camii avlusunda Yunus Emre Hazretlerinin merkati bulunmaktadır" yazmaktadır. Yunus Emre'nin şiirlerinde bahsi geçen 23 yerleşim birimi isminden 20 tanesinin şu anda Karaman ili sınırları içerisinde bulunan köy, kasaba, ören yeri isimleri ile birebir aynı olması Yunus Emre'nin bugün Karaman olarak adlandırılan ilin sınırları içerisindeki bölgede yaşadığı ve belki de orada öldüğü şeklinde yorumlara neden olmuştur. Ayrıca, mutasavvıf Niyazi Mısri de Yunus Emre'nin mezarının (veya makamının) Limni Adası'nda bulunduğunu ifade etmiştir.

Eskişehir'deki Sarıköy ve Karaman dışında, Bursa; Aksaray ili Ortaköy ilçesi'nde; Ünye; Manisa'nın Kula ilçesi Emre mahallesi; Erzurum, Tuzcu(Dutçu) mahallesi; Isparta'nın Gönen ilçesi; Afyonkarahisar ilinin Sandıklı ilçesi; Sivas yakınında bir yolüstü. Ayrıca Tokat'ın Niksar ilçesinde ve Azerbaycan'da Şeki şehrinde de Yunus Emre'ye ait makamlar bulunmaktadır.

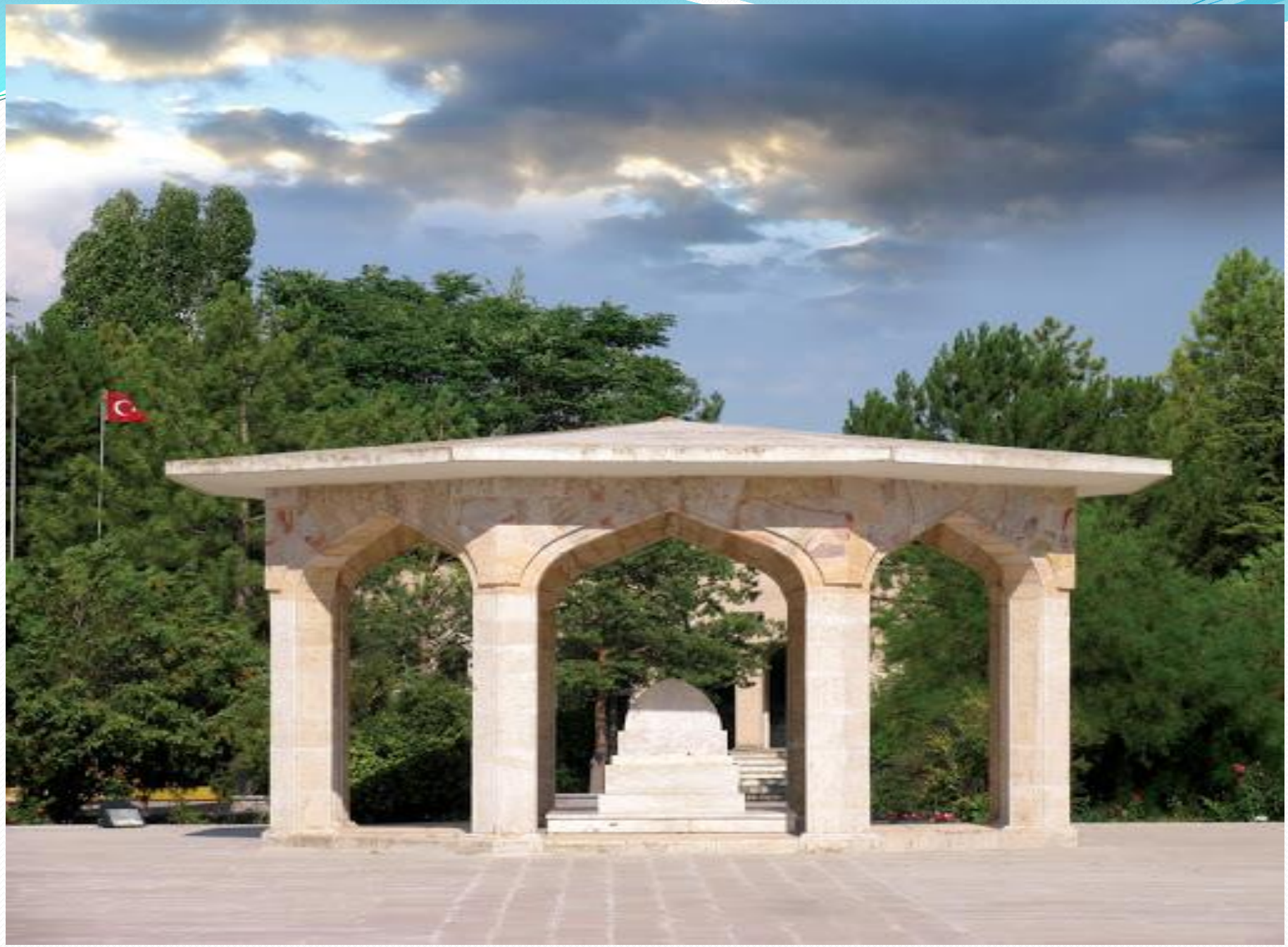

İşitin Ey Yarenler!
Aşk bir güneşe benzer,
Aşık olmayan gönül,
Misali taşa benzer...
~ Yunus Emre ~